

**JÓZEF SZYMAŃSKI
(1931-2011)**

W dniu 23 października 2011 r. zmarł w Lublinie prof. dr hab. Józef Szymański, jeden z najwybitniejszych mediewistów polskich, znawca nauk pomocniczych historii, zasłużony organizator życia naukowego, wychowawca wielu pokoleń historyków i bibliotekoznawców.

Urodził się 13 lutego 1931 r. w Wojniczu, tam również uczęszczał do szkoły powszechnej. Gimnazjum ukończył w Tarnowie i w tym mieście w latach 1950-1955 odbył studia w Wyższym Seminarium Duchownym. Nie przyjąwszy święceń subdiakonatu i wyższych, podjął studia historyczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskując w 1957 r. magisterium z tej dziedziny. Stopień doktora otrzymał na Uniwersytecie Warszawskim w 1964 r. na podstawie pracy *Kanonikat świecki w Małopolsce od końca XI do połowy XIII wieku. Przemiany oraz uwarunkowania gospodarczo-społeczne oraz polityczne*, którą przygotował pod kierunkiem prof. dra hab. Aleksandra Gieysztora. Na tej samej uczelni w 1969 r., w oparciu o rozprawę *Z zagadnień średniowiecznej biografistyki. Katalogi dostojnicze. Studium źródłoznawcze* uzyskał habilitację. Profesurę nadzwyczajną otrzymał w 1980 r., a tytuł profesora zwyczajnego w 1986 r.

Na dorobek publikacyjny Profesora Józefa Szymańskiego składa się ponad 400 prac. Są wśród nich ujęcia monograficzne i studia, podręczniki akademick-

kie, herbarze, artykuły i liczone w dziesiątkach edycje źródłowe. Uzupełniają je recenzje, sprawozdania, głosy w dyskusji, przyczynki, zapiski, hasła słownikowe, słownik autorski oraz współautorstwo encyklopedii.

Jeszcze bardziej różnorodny charakter ma Jego dorobek pod względem treści badawczych. Profesor Józef Szymański był wybitnym badaczem struktur społecznych i organizacyjnych Kościoła łacińskiego w średniowiecznej Polsce i Europie. Największym jednak obszarem dociekań naukowych Profesora były nauki pomocnicze historii. Wynikiem wieloletnich studiów jest wielokrotnie wznawiany i uzupełniany podręcznik akademicki *Nauki pomocnicze historii*. Miarą wielkości tego europejskiej miary osiągnięcia jest fakt, że doczekało się ono kilkunastu recenzji, w tym sześciu zagranicznych. W oparciu o nie wiele pokoleń studentów historii, archiwistyki, historii sztuki, archeologii i bibliotekoznawstwa poznawało świat źródeł historycznych i nabywało umiejętności ich krytyki. Podręcznikiem tym wprowadził do polskiej nauki historycznej i bibliologicznej pojęcie kodykologia, które określa dyscyplinę zajmującą się książką rękopiśmienną.

Wśród wielu uprawianych przez Profesora Józefa Szymańskiego dyscyplin na polu nauk pomocniczych historii istotne miejsce zajmuje heraldyka. Spod Jego pióra wyszły prace dotyczące systematyki polskiej heraldyki rycerskiej, indygenatów, nobilitacji i adopcji herbowej, ale niewątpliwie największym osiągnięciem było opublikowanie dwóch herbarzy średniowiecznego i szesnastowiecznego rycerstwa polskiego.

Niezwykłe wysokie kompetencje w zakresie źródłoznawstwa i edytorstwa źródeł historycznych zaprezentował już w edycji *Katalogu biskupów krakowskich* opublikowanych w serii *Monumenta Poloniae Historica*. Potwierdzał je wielokrotnie, publikując źródła do dziejów Wojnicza w ramach Biblioteczki Historycznej Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Wojnickiej, którą powołano do życia z Jego inicjatywy. Tworzą ją znakomicie opracowane edycje źródłowe do dziejów miasta: księgi miejskie i cechowe, lauda, inwentarze, rachunki i testamenty, obszerne fragmenty metryki józefińskiej, akta kapituły i kronika kościelna. Profesor Szymański był wydawcą i współwydawcą 30 spośród 33 opublikowanych tomów. Angażując do współpracy edytorskiej swoich uczniów i współpracowników, wdrażał ich w tajniki naukowego edytorstwa źródeł historycznych, będąc niezwykle kompetentnym i wymagającym przewodnikiem. Doświadczenia te zaowocowały podejmowanymi przez wielu z nich samodzielnymi tego rodzaju pracami, w których daje o sobie znać ręka ich Mistrza.

Profesor Józef Szymański współtworzył też dokumentację staropolskich źródeł historycznych w kręgu pisma, znaku i obrazu. Zainicjował badania nad epigrafiką staropolską i w ramach serii *Corpus Inscriptioinum Poloniae* wypracował model edycji tego rodzaju źródła. Wydane pod Jego redakcją tomy docenione zostały w wielu recenzjach w kraju i za granicą (pięć recenzji niemieckich, trzy francuskie, jedna czeska).

Wielostronność w twórczości naukowej Profesor Szymański odziedziczył zapewne po swoich mistrzach: Mieczysławie Żywczyńskim, Jerzym Kłoczowskim i Aleksandrze Gieysztorze. Obok nich dołączył do twórców nowoczesnych metod i kreatorów nowych nurtów badawczych. Obszary Jego zainteresowań zaowocowały pracami zarówno syntetycznymi, jak i opracowaniami analitycznymi i źródłowymi. Uwidaczniają się w nich takie cechy autora i badacza, w których dominuje wytrawność metodyczna i interdyscyplinarność. Niewątpliwie z tego powodu wiele z Jego prac weszło do historiografii powszechnej. Wyniki swoich dociekań badawczych prezentował w publikacjach obcojęzycznych i w wielu wykładach głoszonych w Czechach, Stanach Zjednoczonych, Niemczech i Francji. Brał też udział w Międzynarodowych Kongresach Nauk Historycznych w Moskwie, Bukareszcie i Stuttgarcie.

Obserwacji badanych zjawisk dokonywał w kontekście „długiego trwania”, a więc metody wypracowanej w kręgu francuskiej szkoły Annales, sformułowanej przez Ferdynanda Braudela. Wymagało to od Niego dyscypliny i szerokich ho-

ryzontów. Dokonania naukowe Profesora pod względem terytorialnym obejmują Europę Zachodnią, w jej chrześcijańskiej warstwie i obszar Polski. Widnieją też opracowania regionalne i te dotyczące mikrohistorii, szczególnie w przypadku Jego „małej ojczyzny” – Wojnicza. Pod względem chronologicznym badał dzieje w ogromnej przestrzeni czasowej, od IV do XX w.

Profesor Józef Szymański był też wybitnym dydaktykiem i wychowawcą nowych pokoleń badaczy. W dużej mierze to ta Jego cecha zdecydowała, że powstała „lubelska szkoła nauk pomocniczych historii”, który to fakt podkreśla wielu przedstawiciele polskiego życia naukowego. Wyróżnia ją wiele nurtów, wiele dyscyplin wzajemnie się wzmacniających i wychodzących poza tradycyjnie pojmowane obszary, zwłaszcza w kierunku archiwistyki i bibliologii. Pod kierunkiem jej Twórcy powstało 130 prac magisterskich i 22 rozprawy doktorskie. Wielu uczniów Profesora Szymańskiego jest samodzielnymi pracownikami nauki, którzy następnym pokoleniom badaczy przekazują wartości przekazane im przez swego Mistrza. W ich szczególnej pamięci pozostają seminaria doktorskie, na których Profesor roztaczał szczególną opiekę podejmujących pracę nad doktoratem. Niejednokrotnie bowiem podkreślał, że jest to „najważniejszy i decydujący etap w rozwoju uczonego”. Z równą pasją patronował dalszym poczynaniom naukowym, zmierzającym do osiągnięcia stopnia doktora habilitowanego. Wyjątkowy przez swą obszerność i dogłębność dorobek badawczy Profesora, ogromna erudycja, poparty przemyślanymi metodami dydaktycznymi dar przekazywania wiedzy, wyczuwalna pasja badawcza i ciągłe poszukiwanie obszarów wcześniej nieprzemierzanych przez innych uczonych, pozwalały młodemu adeptom nauk historycznych włączać się w nurt intelektualnej przygody i niejednokrotnie wyznaczać bardziej ambitne cele.

Nie do przecenienia są zasługi Profesora Józefa Szymańskiego dla lubelskiego środowiska bibliologicznego, bibliotekoznawczego i informatologicznego. To dzięki Niemu na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej powstał zespół młodych badaczy, którzy swoje zainteresowania naukowe ukierunkowali na zagadnienia związane z książką, biblioteką i informacją naukową, i którzy w stosunkowo krótkim czasie zaistnieli na polskiej mapie naukowej, a dzisiaj mają ugruntowaną i uznaną pozycję.

Kierownictwo nad studiami z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej przejął Profesor Józef Szymański w lipcu 1976 r. i sprawował je do końca września 2001 r., a więc do momentu przejścia na emeryturę. W ciągu tego czasu mury lubelskiej uczelni opuściło 1151 absolwentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej ze stopniem magistra, 53 z nich swoje prace dyplomowe przygotowało pod kierunkiem Profesora. Dzięki temu mieli możliwość przeżycia pasjonującej przygody z bibliologią historyczną. Profesor Józef Szymański wychodził bowiem z założenia, że proces formowania studenta, również studenta bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, wymaga też jego uczestnictwa w autentycznych przedsięwzięciach badawczych.

Profesor Józef Szymański był też wychowawcą nowych pokoleń badaczy na polu nauki o książce i bibliotece. Pod Jego naukowym kierunkiem stopień doktora nauk humanistycznych uzyskało siedmiu (co oznacza większość) zatrudnionych wówczas w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa młodych pracowników nauki, zajmujących się problematyką bibliologiczną, troje z nich w następnych latach uzyskało habilitację, dołączając do dwóch wcześniejszych doktorów habilitowanych. Otworzyło to drogę do utworzenia Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, co nastąpiło w 2003 r. Większość rozpraw podejmując węzłowe problemy źródłoznawcze historyczno-bibliologiczne i bibliograficzne, znalazło uznanie w oczach recenzentów i szerszego środowiska bibliologicznego i bibliotekoznawczego. Stały się one swoistym znakiem rozpoznawczym lubelskiego ośrodka, stawiając ich autorów w gronie znaczących specjalistów w poszczególnych subdyscyplinach bibliologicznych i bibliotekoznawczych, zwłaszcza w zakresie badania dziejów książki i bibliotek oraz bibliografii. Troska Profesora Szymańskiego o prawidłowy rozwój naukowy wszystkich pracowników zespołu

bibliotekoznawczego wyrażała się też w powierzaniu niektórych z nich opiece naukowej innych wybitnych postaci polskiego życia naukowego w zakresie problematyki bibliotekoznawczej, wykraczającej poza Jego niezwykle przecięz szerokie kompetencje.

Pracę zawodową rozpoczął w 1957 r. w wydawnictwie Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od 1962 r. pracował jako starszy asystent w KUL, a od 1963 do 1969 r. jako adiunkt w Instytucie Historii UMCS. W latach 1970-1972 zatrudniony był w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, a między 1972 a 1976 r. na stanowisku docenta na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. W 1976 r. wrócił do Lublina do Instytutu Historii UMCS i z tym uniwersytetem związał pozostałe lata swojej kariery akademickiej i badawczej.

Profesor Józef Szymański pełnił wiele funkcji na kilku uczelniach. Był kierownikiem Zakładu Historii Starożytnej i Średniowiecznej na Uniwersytecie Śląskim (1975-1975), twórcą i kierownikiem Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa w Instytucie Historii UMCS (1977-2001), dyrektorem tego Instytutu (1991-1993). Był prodziekanem Wydziału Humanistycznego UMCS (1981-1982), członkiem senatu tej uczelni (1984-1990) i jej rektorem (1982-1984). Organizował Studium Generale Sandomiriense Wyższą Szkołę Humanistyczno-Przyrodniczą w Sandomierzu i kierował nią jako rektor (1995-1998).

Był też aktywnym członkiem wielu stowarzyszeń i gremiów naukowych. Przez kilka kadencji pełnił funkcję wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Heraldycznego i przewodniczącego Komisji Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Był członkiem Komitetu Nauk Historycznych PAN (1980-1983, 1986-1991, 1993-2001), wiceprzewodniczącym tegoż Komitetu (1993-2006). Przewodniczył Komisji Nauk Pomocniczych Historii KNH PAN (1980-1993) i Komisji Nauk Pomocniczych Historii, Źródloznawstwa i Edytorstwa KNH PAN (1993-2001). Był członkiem Komisji Geografii Historycznej KNH PAN (1993-2001), Komisji Neolatynistycznej KNH PAN (1993-2001). Za Jego wsparciem w 2005 r. powstała Komisja Historii Książki i Bibliotek KNH PAN. Był też członkiem Komisji Historycznej oddziału lubelskiego PAN (2002-210).

Pełnił funkcję przewodniczącego Wydziału Humanistycznego Lubelskiego Towarzystwa Naukowego (1986-1990), był członkiem Rady Naukowej Głównej Biblioteki Lekarskiej (1990-1993), członkiem Rady Naukowej Instytutu Historii PAN (1986-2007) i wiceprzewodniczącym tejże Rady (1996-2007). Należał do wielu polskich towarzystw naukowych. Od 1986 r. był członkiem Majestas (Association for the Study of Imperial, Papa land Rogal Rurelship), od 1985 r. Centre Européen de Recherches sur les Congrégations et Orders Religieux.

Profesor Józef Szymański był redaktorem działu Humanistyka „Biuletynu LTN” (1977-1987), członkiem rad redakcyjnych czasopisma „Archeion” (1979-2000) i „Res Historica” (1997-2004). Należał do Komitetów Redakcyjnych „Quaestiones Medii Aevi” (1977-1991), „Studiów o Książce” (1989-1993), „Studiów Źródloznawczych” (1990-1997), „Kwartalnika Historycznego” (1997-2008). Był członkiem Rady Naukowej *Polskiego Słownika Biograficznego* od 1998 r. Od 2003 r. pracował w Zespole Redakcyjnym „Zeszytów Wojnickich”.

Życie Profesora było bogate, pracowite i pełne znakomitych rezultatów. Za te osiągnięcia na polu naukowym, organizacyjnym i akademickim odznaczony został Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Był też laureatem wielu nagród Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Uczynny dla ludzi, ale wymagający i krytyczny, zawsze pełen wigoru i niebanalnych koncepcji, tryskający swoistym humorem i skory do pogawędki, łączący liczne grono osób wokół siebie i wokół stawianych celów i zadań – był Profesor Józef Szymański osobowością niezwykle, człowiekiem wielkiego serca, umysłu i pracowitości, niedoścignionym wzorem badacza uprawiającego nauki historyczne, w tym również bibliologię historyczną. Takim pozostanie w pamięci swych uczniów i wy-

chowanków, z których stworzył swoistą wielką, ponadlokalną i wielopokoleniową rodzinę, a jej spoiwem była i pozostanie Osoba Mistrza.

Maria Juda
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA

- Dymmela, Piotr (2001). Profesor Józef Szymański. W: *Drogą historii. Studia ofiarowane profesorowi Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Pod red. P. Dymmela, K. Skupińskiego, B. Trelińskiej. Lublin: Wydaw. UMCS, s. 9-16.
- Giergiel, Tomisław, Trelińska, Barbara (2009). Przedmowa. W: *Opera minora selecta Josephi Szymański*. Red. i oprac. T. Giergiel i B. Trelińska. Warszawa: Wydaw. DiG, s. 7-10.
- Juda, Maria (2007). Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa. W: *Bibliografia publikacji pracowników Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS oraz wykaz prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich wykonanych w latach 1977-2003*. Lublin: Wydaw. UMCS, s. 7-18.
- Matczuk, Alicja (1992). Bibliografia prac Józefa Szymańskiego. W: *Discernere vera Ac falsa. Prace ofiarowane Józefowi Szymańskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*. Lublin: Wydaw. UMCS, s. 9-34 (Annales UMCS Sect. F, vol. 45: 1990).
- Matczuk, Alicja (2001). Bibliografia prac profesora Józefa Szymańskiego za lata 1993-2000 z uzupełnieniami. W: *Drogą historii. Studia ofiarowane profesorowi Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Pod red. P. Dymmela, K. Skupińskiego, B. Trelińskiej. Lublin: Wydaw. UMCS, s. 17-22.
- Matczuk, Alicja (2007). Bibliografia publikacji pracowników Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS oraz wykaz prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich wykonanych w latach 1977-2003. Lublin 2007: Wydaw. UMCS.

Tekst wpłynął do Redakcji 30 kwietnia 2012 r.